

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Uroš Kastaneto

Ugovor vesti poklicnih vojakov

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Uroš Kastaneto
Mentorica: doc. dr. Maja Garb

Ugovor vesti poklicnih vojakov

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Ugovor vesti poklicnih vojakov

Ugovor vesti vojaški dolžnosti, kakršnega poznamo danes, je razmeroma nov pojav, ki se je začel razvijati v začetku 20. stoletja in se je precej razširil po drugi svetovni vojni. Razvoj ugovora vesti je tesno povezan z razvojem religioznih in družbenih gibanj.

Pravico do ugovora vesti vojaški dolžnosti opredeljujejo številni mednarodni dokumenti, ki podajajo smernice za delovanje držav na tem področju. Motivi za ugovor vesti so se razširili iz izključno religioznih na sekularna. Trenutni cilj oporečnikov je priznanje selektivnega ugovora vesti. Selektivni oporečniki pogosto uporabljajo izraz »pravična vojna«, ki ga utemeljujejo na moralnih prepričanjih in mednarodnih zakonih in tako opravičujejo nekatere vojne in nasprotujejo drugim.

S preходом na poklicne oborožene sile, popolnjene na prostovoljni osnovi, pa ni izginil ugovor vesti. Države so se različno prilagodile temu pojavu. Združene države Amerike in Združeno kraljestvo v celoti priznavata ugovor vesti svojim poklicnim pripadnikom oboroženih sil in imata to področje tudi urejeno s predpisi. Slovenija tega področja nima urejenega. Predpisov, ki bi se nanašali na ugovor vesti poklicnih pripadnikov oboroženih sil nima.

Ključne besede: ugovor vesti, poklicne oborožene sile, postopek za priznanje ugovora vesti.

The right of conscientious objection for professional soldiers

Conscientious objection, as we know it today is a relatively new phenomenon, which began to develop in the early 20th century and has significantly expanded after World War II. The development of conscientious objection is closely linked to the development of religious and social movements.

The right to conscientious objection is determined by a number of international documents, which provide guidelines for the operation of the countries in this area. Motives for conscientious objection have been expanded from purely religious to secular. Current goal of dissidents is recognition of selective conscientious objection. Selective dissidents often use the term "just war" which justify on moral beliefs and international laws and thus justify some of the war and oppose the other.

With the transition to professional armed forces, manned on a voluntary basis, conscientious objection has not disappeared. Countries have different ways to adapt to this phenomenon. United States and the United Kingdom fully recognize conscientious objection to its professional members of the armed forces and this area is also governed by regulations. In Slovenia the right of conscientious objection for professional soldiers is not regulated.

Keywords: conscientious objectors, professional armed forces, the procedure for recognition of conscientious objection.

Kazalo

1	Uvod.....	7
2	Metodološko – hipotetični okvir.....	9
	2.1 Opredelitev predmeta proučevanja	9
	2.2 Cilji proučevanja.....	9
	2.3 Hipoteza.....	9
	2.4 Metode dela.....	9
	2.5 Temeljni pojmi.....	10
3	Zgodovinski pregled	13
4	Mednarodne organizacije in ugovor vesti.....	16
	4.1 OZN	16
	4.2 Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi.....	17
	4.3 Evropska unija	17
	4.4 Svet Evrope.....	18
5	Ugovor vesti poklicnih vojakov.....	19
	5.1 Motivi za ugovor.....	19
	5.2 Selektivni ugovor vesti	20
6	Postopki za odločanje o vlogi za priznanje ugovora vesti	22
	6.1 ZDA in ugovor vesti	22
	6.1.1 Ugovor vesti.....	23
	6.1.2 Postopek.....	25
	6.2 Združeno kraljestvo	28
	6.2.1 Postopek.....	28
	6.2.2 ACCO	30
7	Število prošenj za ugovor vesti.....	32
	7.1 ZDA	32
	7.2 Združeno kraljestvo	35
8	Slovenija – prehod na poklicno popolnjevanje oboroženih sil in ugovor vesti .	37
	8.1 Prehod na poklicno vojsko.....	37
	8.2 Ugovor vesti.....	38
	8.3. Postopek priznavanja ugovora vesti	41
9	Zaključek	44
10	Literatura.....	46

Kazalo tabel

Tabela 3.1: Razvoj pravice do ugovora vesti.....	14
Tabela 7.1: število prošenj za ugovor vesti v letih od 2002 do 2006	32
Tabela 7.2: število odobrenih in zavrnjenih prošenj za ugovor vesti v letih od 2002 do 2006	33
Tabela 7.3: število oporečnikov, ki so sodelovali v vojaških operacijah ONE, OEF ali OIF	34
Tabela 7.4: Ugovor vesti v Kraljevi mornarici 1996 - 2007.....	35
Tabela 7.5: Ugovor vesti v Kraljevem letalstvu 1996 – 2007	36
Tabela 8.1: Kaj menite, ali so poklicni vojaki Slovenske vojske dolžni - ali niso dolžni - sodelovati v vojaških operacijah v tujini?	41

Seznam kratic

ACCO	Advisory Committee on Conscientious Objectors
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OZN	Organizacija združenih narodov
RS	Republika Slovenija
SJM	Slovensko javno mnenje
ZDA	Združene države Amerike

1 Uvod

Pravica do ugovora vesti v oboroženih silah je šla v svojem razvoju čez mnogo ovir. Danes jo državni in mednarodni mehanizmi priznavajo ne samo na verski osnovi, ampak tudi na etičnih, moralnih, filozofskih, humanitarnih in drugih podobnih motivih.

Od druge svetovne vojne, ko je bilo naborništvo široko uporabljen način popolnjevanja nacionalnih oboroženih sil, se je vprašanje ugovora vesti zelo razširilo. Številne države so zakonsko ali celo z ustavo zagotovile priznanje ugovora vesti. S sprejetjem Splošne deklaracije o človekovih pravicah in posledično z Mednarodnim paktom o državljanskih in političnih pravicah, je ugovor vesti postal pomembna vrednota človekovih pravic (Združeni narodi 2012, 5).

V 90. letih 20. stoletja je prišlo do korenitih političnih sprememb. Družbena dinamika v tem obdobju je prinesla nov vrednotni in družbeni sistem. Nove družbene vrednote so postregle z novim pogledom na oborožene sile in njihovo vlogo v širšem družbenem okolju. Oborožen napad na ozemlje države je postal malo verjeten, zato so množične, naborniške oborožene sile izgubile svojo glavno nalogo, ki so jo imele v času hladne vojne, pripravljanje na in izvajanje oborožene obrambe. Oborožene sile je zajela kvalitativna in kvantitativna preobrazba, ki se je odražala v izobraževanju visoko specializiranih in izurjenih poklicnih pripadnikov ter njihovem številčnem zmanjšanju.

S prehodom na poklicne oborožene sile, popolnjene na prostovoljni osnovi, pa ni izginil ugovor vesti. Mnoge države, ki so prešle iz naborniškega na prostovoljno popolnjevanje oboroženih sil niso prilagodile predpisov, ki urejajo to področje. Nekateri med njimi celo zavzemajo stališče, da se ugovor vesti nanaša samo na nabornike in da ugovor vesti v oboroženih silah po polnjenimi s prostovoljci ne obstaja. Samo nekaj držav, med njimi ZDA, Nemčija, Kanada, Nizozemska in Združeno kraljestvo, priznava poklicnim vojaškim osebam pravico do ugovora vesti. Zelo malo držav pa priznava selektiven ugovor vesti. To pomeni, da oporečnik ne nasprotuje vsem vojnem ali vojaškim akcijam temveč samo določenim. Ta vrsta ugovora je prisotna tako pri nabornikih kot pri poklicnih pripadnikih oboroženih sil.

Slovenija je po osamosvojitvi leta 1991 veljala za državo z zelo liberalno zakonodajo na področju služenja vojaške obveznosti in ugovora vesti vojaški dolžnosti. Tako ima RS pravico do ugovora vesti zapisano tudi v ustavi.

V tem delu bom skušal prikazati, kako je RS ob prehodu na poklicne oborožene sile leta 2003 prilagodila predpise in postopke novim razmeram. Kako imajo ugovor vesti svojih poklicnih pripadnikov oboroženih sil urejene države z daljšo tradicijo prostovoljnega popolnjevanja oboroženih sil in ali so lahko za zgled pri urejanju tega področja za RS.

2 Metodološko – hipotetični okvir

2.1 Opredelitev predmeta proučevanja

Predmet proučevanja diplomskega dela je ugovor vesti poklicnih vojakov, pravna ureditev nasprotovanju služenju oziroma opravljanju dolžnosti vojaka, zaradi prepričanj, ki so nastopila po prostovoljnem vstopu v vojaško organizacijo.

2.2 Cilji proučevanja

Cilj mojega proučevanja je ugotoviti pripravljenost Slovenske vojske na problematiko ugovora vesti njenih poklicnih pripadnikov. Preučiti pravno ureditev tega področja v Sloveniji ter se seznaniti s pravno ureditvijo tega področja v državah z daljšo tradicijo poklicnega popolnjevanja oboroženih sil kot sta ZDA in Združeno kraljestvo.

2.3 Hipoteza

Poklicno popolnjene oborožene sile se srečujejo s problemom ugovora vesti svojih pripadnikov.

Slovenska vojska ni pripravljena na problem ugovora vesti poklicnih vojakov, pravna ureditev tega področja ni prilagojena na novi način (poklicno) popolnjevanja oboroženih sil.

2.4 Metode dela

Pri izdelavi diplomskega dela bom uporabljal naslednje metode dela:

Zbiranje virov – pred izdelavo tega dela bom zbral čim več relevantnih virov s pomočjo katerih se bom podrobno seznanil z obravnavano tematiko in mi bodo v pomoč pri pisanju osrednjega besedila diplomskega dela.

Analiza in interpretacija primarnih virov – s pomočjo te metode se bom seznanil s pravno ureditvijo na področju govora vesti v Sloveniji, ZDA in Združenem kraljestvu ter jo medsebojno primerjal.

Analiza in interpretacija sekundarnih virov – prebiral in (kritično) analiziral bom knjige, članke in raziskave domačih in tujih avtorjev s področja ugovora vesti poklicnih vojakov.

Empirične raziskave – pri izdelavi diplomskega dela mi bodo v veliko pomoč tudi odgovori, ki jih bom pridobil s pomočjo anket in intervjujev oseb, ki se ukvarjajo s področjem mojega raziskovanja.

2.5 Temeljni pojmi

Ugovor vesti

Ugovor vesti je posebna oblika svobodne opredelitve, dopustna v primerih, ki jih določa zakon. Je sestavni del pravice do svobodne misli, vesti in veroizpovedi, ki jo ščitijo številni akti mednarodnega prava (Košir 1997, 3). Ugovor vesti se lahko pojavlja na več področjih družbenega življenja in v več oblikah¹.

Pri ugovoru vesti proti nasilju posamezniku vest brani:

- uporabiti nasilje kot način reševanja problemov,
- sodelovati pri načrtovanju in uporabi sredstev za izvajanje nasilja,
- usposabljanje se za izvajanje nasilja,
- sodelovati v organizacijah, ki so namenjene izvajanju nasilja (Janša 1987, 29).

Motive za ugovor vesti vojaški dolžnosti je mogoče razdeliti na²:

- Religiozni motivi – so tisti, ki jih posameznik izraža zaradi svoje pripadnosti določeni verski skupnosti. Poudarjajo nenasilje in ljubezen do bližnjega, hkrati pa v imenu načel določene verske skupnosti nasprotuje nošenju in uporabi orožja.
- Humanitarni motivi – temeljijo na načelih »v dobro človeku« in »v dobro vsem ljudem«. Posamezniki so prepričani v nesmiselnost vojne. Gre za željo in voljo pomagati soljudem v stiski.
- Filozofski in politični motivi – kažejo se v nasprotovanju vsakršnemu sodelovanju z vojaškimi organizacijami in njihovimi zmogljivostmi ter tudi izdatkom v vojaške namene (Gorjup 2001, 8).

¹ Najpogosteje se pojavlja kot ugovor vesti v medicini ali kot ugovor vesti proti nasilju.

² Ustava RS v 123. členu, ki govori o dolžnosti sodelovanja pri obrambi države, priznava državljanom religiozne, filozofske in humanitarne motive za ugovor vesti pri opravljanju vojaških obveznosti.

Poklicne oborožene sile, poklicni vojak

Poklicna vojska je vojska, v kateri je tako za vojake kot častnike vojaška služba poklic, za katerega se praviloma prostovoljno odločijo in za to dobijo materialno nadomestilo. Služba vojakov običajno traja od dveh do petindvajset let, služba častnikov pa je stalna. Poklicne oborožene sile so praviloma vedno manjše od oboroženih sil zasnovanih na splošni vojaški obveznosti (Vojna enciklopedija (7) 1974, 352).

Potrebno je tudi razlikovati med termini: profesionalne, prostovoljne in poklicne oborožene sile. S strogo teoretičnega vidika profesionalne oborožene sile zaenkrat v praksi sploh ne obstajajo, ker bi to pomenilo, da bi morale biti v večinskem deležu popolnjene s profesionalnimi vojaki, to je častniki³ (Kotnik - Dvojmoč 1994, 32). Oborožene sile, ki se popolnjujejo na prostovoljni osnovi, so v večinskem deležu popolnjene z poklicnimi vojaki, ki so se začasno obvezali, da bodo služili vojski. Poklicna vojska je zato najprimernejši termin za označitev oboroženih sil, ki se popolnjuje s prostovoljnimi vojaki, za katere je vojaška služba poklic. V angleškem vojaškem izrazoslovju se za poklicno vojsko uporablja termin »all-volunteer forces«, kar označuje način vstopa v oborožene sile. Slovenski prevod tega termina, prostovoljne sile, nas lahko zavede, saj lahko pomislimo, da vojaki vojaško službo opravljajo prostovoljno oziroma brez plačila, kar pa seveda ne drži.

Oporečnik

Oporečnik je posameznik, ki oporeka, ugovarja razmeram oziroma normam v neki skupnosti (Slovar slovenskega knjižnega jezika 1994, 779). Tak posameznik zavrača družbene norme. Njegova vest mu ne dovoljuje sodelovanja v pripravah na in izvajanje oboroženega boja. Oporečnik postane šele takrat, ko dejansko zavrne uporabo orožja ali sodelovanje pri urjenju za nasilje.

Definicija, ki jo ponujata Moskoss in Chambers II pravi, da je oporečnik oseba, »ki zavrača nošenje orožja, služenje vojaškega roka ali nadaljevanje služenja vojaškega

³ »Častniki v oboroženih silah predstavljajo tako specifično skupino, za katero velja večina značilnosti profesij, da jih ne samo lahko, ampak tudi moramo poimenovati za profesionalne vojake, za razliko od vseh ostalih vojakov nečastnikov, pri katerih bi le s težavo našli večino značilnosti profesij« (Kotnik-Dvojmoč 1994, 31).

roka oziroma za poklicne vojake vojaške službe, zaradi verskih ali moralnih prepričanj, ki nasprotujejo ubijanju« (Moskos in Chambers II 1993, 5). Oporečnike sta razvrstila v nekaj kategorij, glede na različne kriterije:

- na podlagi njihovih motivov, so lahko oporečniki religiozni (tisti, ki so do svojih prepričanj prišli preko zgodovinskih verskih skupnosti, verskih sekt,...) ali sekularni (vključuje tiste, ki imajo zasebne in politične razloge);
- na podlagi njihovih prepričanj so lahko univerzalni (nasprotujejo vsem vojnem), selektivni (nasprotujejo posameznim konfliktom) ali samovoljni (zavračajo uporabo posameznega orožja, predvsem orožja za množično uničevanje);
- na podlagi stopnje pripravljenosti sodelovanja ločita oporečnike nebojevnike (pripravljeni na vojaško službo brez orožja, ponavadi se jih dodeli sanitetnim enotam), alternativne oporečnike (namesto vojaškega služenja opravljajo nadomestno civilno služenje) in absolutne oporečnike (zavračajo vsakršno sodelovanje z vojsko) (Moskos in Chambers II 1993, 5).

3 Zgodovinski pregled

Ugovor vesti vojaški dolžnosti, kakršnega poznamo danes, je razmeroma nov pojav, ki se je začel razvijati v začetku 20. stoletja in se precej razširil po drugi svetovni vojni. Skozi zgodovino so problem ugovora vesti vojaški dolžnosti reševali času in prostoru primerno, razvoj ugovora vesti pa je tesno povezan z razvojem najmočnejših religiozних gibanj v Evropi (Biesemans v Košir 1995, 3).

Države s protestantsko tradicijo so relativno zgodaj priznale pravico do ugovora vesti⁴ in oporečnikom omogočale življenje v skladu z njihovimi nazori, prve pa so tudi, ki so to pravico zapisale v svoje zakonodaje⁵. V nasprotju z državami z večinsko protestantsko veroizpovedjo, pa so države s pretežno katoliško veroizpovedjo v priznavanju pravice do ugovora vesti vojaški dolžnosti precej zaostajale⁶. Za razliko od obeh pa pravoslavje vse do danes ni spremenilo svojega odklonilnega stališča do ugovora vesti vojaškim obveznostim (Košir 1997, 3–4).

Močno odklonilno stališče do ugovora vesti pa je bilo prisotno v večini držav Srednje in Vzhodne Evrope v času komunizma. Ideologija teh držav ni bila v skladu z liberalnim razumevanjem svobode posameznika in državljana, prav tako pa so bila zatrta vsa stališča, ki so bila v nasprotju z marksističnim konceptom »oboroženega ljudstva« (Košir 1997, 4).

Moskos in Chambers II sta ugotovila, da je razvoj pravice do ugovora vesti tesno povezan z razvojem države in družbe. Tako so politično – vojaški razvoj in družbeni trendi vplivali na razvoj meril države za priznanje ugovora vesti, politiko države do oporečnikov in trenutne cilje oporečnikov. Faze razvoja pravice do ugovora vesti se grobo ujemajo s predindustrijskimi, zgodnjimi industrijskimi, poznimi industrijskimi in postindustrijskimi zahodnimi družbami (Moskos in Chambers II 1993, 6).

⁴ Primere oprostivte vojaške službe prvič zasledimo na Nizozemskem leta 1549 (Košir 1997, 3).

⁵ Norveška je to storila leta 1900, Velika Britanija leta 1916, Danska leta 1917, Švedska leta 1920. Nizozemska je leta 1922 to pravico zapisala celo v ustavo (Košir 1997, 3).

⁶ Francija je to storila leta 1963, Belgija leta 1964, Italija leta 1972, Španija leta 1976 (Košir 1997, 3).

Tabela 3.1: Razvoj pravice do ugovora vesti

<i>faze</i>	<i>merila države za priznanje ugovora vesti</i>	<i>politika države do oporečnikov</i>	<i>trenutni cilji oporečnikov</i>
<i>prvotna faza pred moderna zahodna družba</i>	država nedosledno in različno dovoljuje neuradne izjeme – omogoča nakup oprostitev, v nasprotnem primeru odmeri strogo kazen		
<i>faza 1 zgodnja moderna zahodna družba</i>	dosmrtno članstvo v tradicionalnih »mirovnih cerkvah«	nebojne vojaške dolžnosti	oprostitev vojaške dolžnosti oporečnikom vseh veroizpovedi
<i>faza 2 pozna moderna zahodna družba</i>	kot faza 1 in vsako nasprotovanje iz verskih razlogov	nadomestno civilno služenje pod vojaškim okriljem	oprostitev vojaške dolžnosti za vse oporečnike
<i>faza 3 postmoderna zahodna družba</i>	kot faza 2 in posvetni razlogi	nadomestno civilno služenje pod civilnim okriljem	selektivni ugovor vesti

Vir: Moskos in Chambers II (1993, 7).

V predindustrijski, pred-moderni zahodni družbi 17. in 18. stoletja je vladala zmeda na področju ugovora vesti, saj je država dopuščala neuradni nakup oprostitev vojaške dolžnosti, hkrati pa strogo kaznovala vsakega oporečnika. V zgodnjih modernih zahodnih družbah v 19. in prvi polovici 20. stoletja država uradno prizna ugovor vesti, vendar je omejevala tovrstno priznavanje na tradicionalne "mirovniške cerkve", kot so menoniti, nemški baptisti (Brethren), kvekerji, adventisti in z manj konsistentnosti Jehove priče. Izbor je bil strog. Tako so imeli oporečniki pravico služiti samo na nebojnih dolžnostih v okviru oboroženih sil (Moskos in Chambers II 1993, 6). V pozno modernih zahodnih družbah v drugi polovici 20. stoletja začne

država sprejemati široko paleto verskih motivov vseh verskih skupnosti kot razlog za ugovor vesti. Nadomestno civilno služenje je potekalo pod vojaškim okriljem in je časovno trajalo mnogo dlje kot običajno služenje v vojaških enotah. V postmodernih zahodnih družbah po koncu hladne vojne pride do precejšnih sprememb na področju ugovora vesti. Motivi za ugovor se razširijo na sekularne in humanitarne, vera ni več edini dejavnik. Večina oporečnikov utemeljuje svoj ugovor vojaški dolžnosti na neverških temeljih in sekularizacija ugovora vesti je priznana tudi s strani države. Pojavijo se težnje po priznanju selektivnega ugovora vesti določenim vojnem ter množijo se prošnje za priznanje ugovora vesti med aktivnimi pripadniki poklicnih oboroženih sil.

Nekatere t.i. bivše komunistične države so preskočile iz prve na tretjo fazo razvoja pravice do ugovora vesti po Moskos-u in Chambers-u in tako obšle drugo fazo. Takšen razvoj dogodkov je bilo opaziti tudi v Sloveniji, poleg Poljske, Madžarske, takratne Češkoslovaške ter Hrvaške. Ugotovitve so pokazale, da so v teh državah po letu 1991 sprejeli celo liberalnejšo zakonodajo ugovora vesti kot nekatere NATO članice (Grčija) (Bebler 2000, 49).

4 Mednarodne organizacije in ugovor vesti

Ugovor vesti vojaški dolžnosti je danes priznan v večini držav po svetu, vendar je od države do države to področje zelo različno urejeno. Tako so nekatere države zelo liberalne na področju uveljavljanja te pravice, druge pa imajo še vedno zelo ostre pogoje in oporečnike obravnavajo neenakopravno. Ugovor vesti vojaški službi temelji na pravici do svobode misli, vesti in veroizpovedi, določene v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah⁷ in Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah⁸.

4.1 OZN

OZN je mednarodna organizacija, katere cilj je sodelovanje držav pri zagotavljanju mednarodne varnosti, ekonomskega razvoja, socialnega napredka in spoštovanju človekovih pravic.

Komisija združenih narodov za človekove pravice je 10. marca 1993 sprejela resolucijo na temo ugovora vesti: Ugovor vesti vojaški službi, resolucija 1993/84. V njej je zapisano, da ima vsak človek možnost ugovora vesti kot legitimne pravice do svobode misli, vesti in veroizpovedi zapisane v členu 18 Splošne deklaracije o človekovih pravicah. Poziva države, ki še niso uzakonile pravice do ugovora vesti naj storijo to in sprejmejo navodila in postopke ob uveljavljanju ugovora vesti ter poudarja pomen dostopnosti informacij o možnosti ugovora vesti (Združeni narodi 1993).

Velik napredek v razlagi pravice do ugovora vesti je pomenila Resolucija 1995/83 iz leta 1995, v kateri je Odbor za človekove pravice še okrepil svoje stališče s tem, da je izrecno poudari, da pravica do ugovora vesti izhaja iz določb členov 18 tako Splošne deklaracije o človekovih pravicah kot Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah. Nadalje je poleg religioznih in etičnih motivov za ugovor vesti omenil še humanitarne in druge motive, opozoril, da je treba pravico do ugovora vesti priznati tudi osebam, ki že služijo vojaško službo. Odbor v tej Resoluciji

⁷ Sprejeta je bila leta 1948 v Parizu. O pravici do ugovora vesti govori v 18. členu.

⁸ Sprejet je bil leta 1966 v New Yorku, veljati pa je začel leta 1976. O pravici do ugovora vesti govori v 18. členu.

opozori tudi na nedopustnost različnega obravnavanja oporečnikov glede na naravo njihovega prepričanja ter pozove države, ki ugovorov vesti ne priznavajo brez posebnega ugotovitvenega postopka, da vzpostavijo sistem, v katerem o upravičenosti ugovora odloča neodvisno in nepristransko telo (Avbelj in drugi 2011).

Tri leta kasneje Urad visokega komisarja za človekove pravice uradno prizna v dokumentu z naslovom Ugovor vesti vojaški službi (Komisija za človekove pravice resolucija 1998/77), da lahko oseba, ki že opravlja vojaško službo razvije ugovor vesti (Združeni narodi 1998).

4.2 Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

Predhodnik Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi je sprejela smernice za svoje člane glede pravice do ugovora vesti. Nahajajo se v Dokumentu, ki je bil sprejet na Konferenci o človeških razsežnostih v Copenhagen-u 29. julija 1990. Dokument z zasedanja v Kopenhagnu ugotavlja, da je zaščita in spodbujanje človekovih pravic eden od osnovnih namenov vlade, ter da njihovo priznanje predstavlja temelj svobode, pravičnosti in miru. Dokument opisuje in uradno priznava številne nove človekove pravice in temeljne svoboščine (Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi 1990).

4.3 Evropska unija

Kot pomemben dokument Evropske unije in bodoče ustave so Evropski parlament, Svet in Komisija v Nici leta 2000 razglasili Listino Evropske unije o temeljnih pravicah.

Listina Evropske unije o temeljnih pravicah prvič v zgodovini Evropske unije prikaže celotno serijo civilnih, političnih, ekonomskih in socialnih pravic državljanov EU in vseh oseb, ki prebivajo na njenem ozemlju. Je tudi edini regionalna instrument o človekovih pravicah, ki izrecno priznava pravico do ugovora vesti. Ta v svojem 10. členu pravi, da ima vsakdo pravico do svobode misli, vesti in vere ter da se pravica do ugovora vesti priznava v skladu z nacionalnimi predpisi, ki urejajo uresničevanje te pravice (Listina Evropske unije o temeljnih pravicah 2000).

4.4 Svet Evrope

Svet Evrope je meddržavna organizacija, katere cilji so: varovati človekove pravice, pluralistično demokracijo in pravno državo; ozaveščati ljudi in spodbujati razvoj evropske kulturne prepoznavnosti in raznolikosti; iskati rešitve za probleme, s katerimi se srečuje evropska družba; pomagati pri uveljavljanju trdne demokracije v Evropi s podporo političnim, zakonodajnim in ustavnim reformam. Svet Evrope je vložil mnogo naporov v vzpostavitev in promocijo pravice do ugovora vesti kot vseevropsko priznano svoboščino. Tako so nastale mnoge resolucije in priporočila, sprejeta s strani Parlamentarne skupščine Sveta Evrope in Odbora ministrov. V okviru Sveta Evrope, ki trenutno velja za najbolj razvit regionalni sistem (združuje 47 držav) za spoštovanje človekovih pravic, je bila leta 1950 sprejeta Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, znana kot Evropska konvencija človekovih pravic. Ta zagotavlja uresničevanje državljanskih in političnih pravic (Wikipedia 2016, 5. marec).

V Resoluciji 337 iz leta 1967 o pravici do ugovora vesti Parlamentarne skupščine Sveta Evrope je podano, da osebe, ki zaradi vesti ali globokega prepričanja, ki izhajajo iz verskih, etičnih, moralnih, humanitarnih, filozofskih ali podobnih motivov, nasprotujejo opravljanju vojaške službe, naj uživajo pravico, da so oproščene izvajanja takih nalog (Svet Evrope 1967).

Priporočilo 1518 o izvajanju pravice do ugovora vesti v državah članicah Sveta Evrope v 5. členu poziva države članice naj sprejmejo v svojo zakonodajo tudi pravico do ugovora vesti za stalne člane oboroženih sil (Svet Evrope 2001b).

Leta 2010 je Odbor ministrov Sveta Evrope sprejel Priporočilo o človekovih pravicah članov oboroženih sil, kjer je navedeno, da naj bi bilo poklicnim pripadnikom oboroženih sil omogočeno zapustiti oborožene sile zaradi ugovora vesti (Svet Evrope 2010).

5 Ugovor vesti poklicnih vojakov

Številne države so sprejele stališče, da vprašanje ugovora vesti vojaški službi velja samo za nabornike in tako oborožene sile, ki temeljijo na prostovoljcih, vprašanje ugovora vesti ne poznajo. Omejeno število držav, vključno s Kanado, Nemčijo, Nizozemsko, Združenim kraljestvom in Združenim državam Amerike, priznavajo, da lahko poklicni vojaki postanejo oporečniki med njihovim služenjem. To priznanje temelji na pravici, da lahko posameznik spremeni vero ali prepričanje in na dejstvu, da se lahko posameznikovo trdno prepričanje ali mnenje razvija in spreminja skozi čas (Združeni narodi 2012, 55).

5.1 Motivi za ugovor

Komisija OZN za človekove pravice v resoluciji 1998/77 omenja, da ugovor vesti vojaški službi izvira iz motivov in vzrokov vesti, vključno z globokim prepričanjem, ki izhaja iz verskih, humanitarnih ali podobnih motivov. Nadalje poziva proti diskriminaciji med oporečniki na podlagi osnov za njihov ugovor vesti (Združeni narodi 1998).

Obstajajo trije glavni motivi, ki so za oporečnike v konfliktu z njihovo vestjo. Zgodovinsko je bil glavni motiv vera, ki pa zaradi povečane sekularizacije izgublja na pomenu. Oporečniki čutijo, da je vojna in ubijanje v neskladju z osnovami njihove vere. V sodobni družbi glavni motivi temeljijo na humanitarni osnovi. Tako naj bi ljudje spoštovali drug drugega in človečnost ter odstranili vse pregrade, ki ločujejo. Tretja večja skupina oporeka na politični osnovi. Za to skupino se pogosto uporablja izraz selektivni oporečniki.

McNeil je oporečnike, ki zaprosijo za pomoč pri podaji vloge za ugovor vesti razvrstila v tri skupine. Prvo je poimenovala »brezupno naivni«. V to skupino je uvrstila veliko večino prosilcev. To so mladi ljudje, ki se pridružijo oboroženim silam pod vplivom oglasov in rekrutskih častnikov, ki poudarjajo samo izobrazbene priložnosti in sodelovanje pri pomoči ob naravnih nesrečah, izpuščajo pa možnost odhoda v vojno. Te možnosti se zavedo šele, ko dobijo poziv za aktivno dolžnost. Druga skupina prosilcev za ugovor vesti se je pridružila oboroženim silam popolnoma se zavedajoč v kaj se spuščajo. Pogosto so to navdušenci, ki želijo služiti

domovini in tudi sodelovati v vojnah, ampak jim nek dogodek spremeni mišljenje. V tretji skupini pa so prosilci, ki so prav tako predani in zavezani služiti oboroženim silam. Mnogi mladi ljudje v zgodnjih dvajsetih iščejo vero in ko poglobijo in okrepijo verovanje, zaključijo, da bog noče, da sodelujejo v vojni. Poudarja, da mnogi mislijo, da je to najštevilčnejša skupina, vendar je najmanj (McNeil v DeBartolo 2003).

5.2 Selektivni ugovor vesti

Za posameznika, ki vztraja na možnosti, da zavrne sodelovanje v vojnah, ki se mu zdijo po njegovem mnenju neupravičene, se uporablja izraz selektivni oporečnik. Selektivni oporečniki pogosto uporabljajo izraz pravična vojna, ki ga utemeljujejo na moralnih prepričanjih in mednarodnih zakonih in tako opravičujejo nekatere vojne in nasprotujejo drugim (Galvin 2009).

Kjer je v družbi razširjeno nasprotovanje in obstajajo moralni pomisleki o sodelovanju v vojaških operacijah, je velika verjetnost in je upravičeno pričakovati da se bodo ti pomisleki odražali tudi pri pripadnikih oboroženih sil, ki so prostovoljno vstopili v vojaško organizacijo.

Selektiven ugovor vesti je še vedno obravnavan kot izjema, pričakovati je, da se bo v sodobnih demokracijah s poklicno vojsko le majhna manjšina pripadnikov odločila za selektiven ugovor vesti. Seveda je možno, da večje število pripadnikov zahteva ugovor, vendar si je težko predstavljati sodelovanje oboroženih sil demokratične države v operaciji, ki je tako moralno sporna, da bi sprožila upor med njenimi pripadniki (Joseph 2003, 11–17).

Oborožene sile imajo dve moralni obveznosti: morajo ščititi državljane in interese države, po drugi strani pa morajo skrbeti za blagostanje svojih vojakov in častnikov. Poleg tega pa morajo skrbeti za najvišjo možno učinkovitost. Bolj kot so oborožene sile učinkovite lažje uresničujejo svojo prvo obveznost in najvišjo učinkovitost dosežejo, ko so enote enotne in kohezivne. Prav tako se zviša blagostanje člana oboroženih sil, ko je član kohezivne enote. Vendar Visser nato opozarja, da je kohezivnost zamajana, ko se član ali več članov enote pred ali med določenim konfliktom odločijo za nesodelovanje v boju. Taka možnost oslabi zaupanje in

vdanost, ki jo čutijo člani enote med seboj. Oborožene sile ne morejo dopustiti, da se to mnenje razširi na celotno enoto. Posledica tega je, da imajo oborožene sile moralni interes, da zavrnejo selektivni ugovor vesti (Visser 2003, 258).

Interes oboroženih sil je tudi, da imajo visoko izurjen kader za vsak položaj in funkcijo. Z dopuščanjem odhodov vojakov tik pred spopadom, pomeni, da morajo oborožene sile hitro in nepričakovano ostanejo brez osebja na ključnih položajih, kar ima negativen udarec na kohezivnost enote. Nadalje oborožene sile se morajo zanašati na vojake, da bodo pripravljene za boj (Visser 2003, 258).

Učinkovitost enote je tudi odvisna od morale članov. Joseph je mnenja, da je možno, da bo oporečnik imel negativen vpliv na moralo z godrnjanjem ali prepričevanjem ostalih vojakov, da je spopad nepravilčen. Posebno pride to do izraza, ko se oporečnika sili, da kljub pomislekom sodeluje v operaciji. Od takega človeka se ne more pričakovati, da bo izvrševal naloge kot motiviran in zanesljiv vojak. V najslabšem primeru lahko celo spodkoplje učinkovitost operacije (Joseph 2003, 14).

Oborožene sile morajo preučiti kako se bodo odzvale na selektivni ugovor vesti svojih pripadnikov. Prva možnost je, da oporečnik izstopi iz oboroženih sil. To je častna izbira, ki priznava tako pomisleke in vest pripadnika kot potrebo oboroženih sil, da zagotovi kohezivnost in učinkovitost enot. Vendar ta možnost ni najlažja, saj je pripadnik pogodbeno vezan na oborožene sile, kar nosi pravne posledice za obe strani. Druga možnost, ki je mnogo lažja in hitrejša, so administrativni ukrepi. Tako je lahko oporečnik premeščen na pozicijo, ki nima neposredne povezave z določeno operacijo ali se sporazumno premesti na nebojne naloge povezane s to določeno operacijo. Vsekakor pa morajo oborožene sile tehtno sprejeti odločitev kako se spoprijeti s selektivnim ugovorom vesti in možnimi posledicami tako za njih kot oporečnika (Joseph 2003, 15–16).

6 Postopki za odločanje o vlogi za priznanje ugovora vesti

Komisija OZN za človekove pravice v resoluciji 1998/77 in Svet Evrope v priporočilu 1518/2001 sta države pozvala naj za odločanje o vlogah za ugovor vesti ustanovijo neodvisne in nepristranske telesa, ki naj odločijo o vsakem posameznem primeru posebej. Preučitev vloge naj vključuje vsa potrebna jamstva za pravičen postopek. Oporočnik naj bi tudi imel pravico pritožbe na odločitev na prvi stopnji odločanja. Mednarodni organizaciji poudarjata tudi, da naj bo prizivno telo ločeno od vojaške uprave in sestavljeno tako, da zagotavlja svojo neodvisnost. V praksi se postopki odločanja razlikujejo med državami, ki imajo pretežno civilne komisije, do tistih, ki imajo vojaška telesa, medtem ko imajo nekatere države vmesni sistem.

6.1 ZDA in ugovor vesti

Pravica do ugovora vesti se je v ZDA razvijala skozi zgodovino. Od omejenosti na zgodovinsko miroljubne sekte v obdobju od kolonialnih časov do Državljske vojne, so se razlogi za ugovor vesti v prvi polovici dvajsetega stoletja razširili na vse verske skupnosti. Šele v poznih šestdesetih letih dvajsetega stoletja pa so razlogi razširili tudi na sekularne. Nikoli pa ni bil priznan selektivni ugovor vesti, ampak samo nasprotovanje vsem oboroženim spopadom in vojnām (Chambers II 1993, 45). Z uvedbo poklicne vojske leta 1973 so se ZDA začele srečevati še z ugovorom vesti poklicnih vojakov. Člani oboroženih sil lahko zaprosijo za status oporečnika in če jim je le-ta odobren zapustijo vojsko pred koncem pogodbenih obveznosti ali pa so prerazporejeni na nebojne dolžnosti. Čeprav bodoči vojaki ob vstopu v vojaško organizacijo odgovorijo na vprašanje, če nasprotujejo vojni, politika oboroženih sil ZDA do ugovora vesti dopušča in priznava možnost, da se posameznikova verska, etična ali moralna prepričanja lahko čez čas spremenijo in privedejo do nasprotovanja vojni. Na primer po prihodu v oborožene sile, lahko pripadnik pristopi k verski skupnosti, ki nasprotuje vojni ali doživi življenjsko izkušnjo (izpostavitve boju, smrt družinskega člana), ki spremeni njegova prepričanja. Zato imajo oborožene sile ZDA dobro razvite politike in postopke, ki urejajo to področje.

6.1.1 Ugovor vesti

Postopki in navodila v zvezi z ugovorom vesti temeljijo na Zakonu o selektivnem služenju iz leta 1948 (*Military selective service act*) in odločitvah vrhovnega sodišča⁹.

Osnovno vodilo za delovanje na tem področju je Navodilo obrambnega ministrstva številka 1300.06 (*Department of defense instruction 1300.06*). Navodilo je stopilo v veljavo 5. maja 2007, do tedaj pa je veljala Direktiva obrambnega ministrstva številka 1300.6 (*Department of defense directive 1300.6*). Direktiva je bila prvič izdana 21. avgusta 1962 ter kasneje dvakrat dopolnjena, leta 1967 in 1971. Bila je prvi dokument, ki je razširil pravico do ugovora vesti tudi na poklicne pripadnike oboroženih sil ZDA (Larsen Jr. in Hess 1992, 695). Navodilo se vsebinsko ne razlikuje od Direktive, le podrobneje in bolj razčlenjeno opredeljuje posamezna določila. Vsaka od petih zvrsti ameriških oboroženih sil ima tudi svoja navodila glede ugovora vesti svojih pripadnikov, vsa pa temeljijo na zgoraj omenjenem navodilu¹⁰.

⁹ Najpomembnejši sodbi vrhovnega sodišča ZDA v zvezi z ugovorom vesti sta:

- ZDA proti Seeger, Vrhovno sodišče ZDA, 8. marec 1965 (razširitev pravice do ugovora vesti iz verskih na sekularne, ki so iskreni in pomembni v življenju posameznika podobno kot običajno verovanje v boga);
- Welsh proti ZDA, Vrhovno sodišče ZDA, 15. junij 1970 (status oporečnika pripada vsem tisti, katerim vest, ki jo spodbujajo globoka moralna, etična ali verska prepričanja, ne bi dala miru, če bi postali del orodja vojne) (GI Rights Hotline 2016).

¹⁰ Navodila glede ugovora vesti posameznih zvrsti ameriških oboroženih sil:

- Pehota: Army Regulation 600-43, Conscientious Objection;
- Mornarica: Navy Military Personnel Manual, Article 1900–020, Convenience of the Government Separation Based on Conscientious Objection;
- Letalstvo: Air Force Instruction 36-3204, Procedures for Applying as a Conscientious Objector;
- Mornariška pehota: Marine Corps Order 1306.16E, Conscientious Objectors;
- Obalna straža: Coast Guard Commandant Instruction 1900.8, Conscientious Objectors and the Requirement to Bear Arms (United States General Accounting Office 1993, 6).

Da je oporečniku priznan ugovor vesti, mora le-ta izpolnjevati tri osnovne pogoje:

1. nasprotovati mora oboroženemu boju v vseh oblikah;
2. nasprotovati mora oboroženemu boju na osnovi religioznih, moralnih ali etičnih prepričanj;
3. prepričanja morajo biti odločna, neomajna in iskrena (Seeley 1998, 6).

Oporečnik mora nasprotovati vsem vojnem v vseh oblikah. Posameznik, ki izbira v katerih vojnah bi sodeloval oziroma jim bi oporekal, v Združenih državah Amerike ni priznan kot oporečnik¹¹ (Department of Defense, 3.5. čl.).

Posameznikova prepričanja za ugovor vesti morajo temeljiti na religioznem učenju in/ali verovanju. To pa ne pomeni, da morajo biti prepričanja izključno religiozne narave, saj Navodilo obrambnega ministrstva 1300.06 v členu 5.2.1. navaja, da prepričanja na katerih temelji ugovor vesti morajo biti osnovna usmerjevalna sila v oporečnikovem življenju. Ta prepričanja morajo imeti moč vpliva na posameznika v isti meri kot tradicionalna religiozna verovanja. Pojma religiozno učenje in verovanje morata biti razumljena tako, da vključujeta moralna in etična prepričanja. Tako ni nujno, da je oporečnik član katerekoli verske skupnosti. Učenje in prepričanje se nanaša tudi na vir le-teh. Lahko vključujejo katerokoli izkustvo, ki vodi posameznika proti sodelovanju v vojni. Učenje in prepričanje lahko pomeni biti del organizirane verske skupnosti, ki uči nenasilje. Lahko pa učenje in prepričanje pomemben dogodek ali nenadno zavedanje pomena posameznikovih odločitev glede življenja. Učenje in prepričanje se lahko nanaša na knjige, filme, televizijske oddaje ali govornike, zaradi katerih je posameznik spremenil svoja življenjska prepričanja (Galvin 2009).

Ko so oporečnikova prepričanja v skladu s pogoji za odpust na podlagi ugovora vesti, mora le-ta prikazati, da so njegova prepričanja iskrena in močna. Dokazati iskrenost prepričanj, življenjskega sloga in nasprotovanju vojnem v vseh oblikah je

¹¹Kot zanimivost naj omenim, da Navodilo obrambnega ministrstva številka 1300.06 (člen 3.5.2.) dopušča posamezniku, da je »duhovni bojevnik« in oporečnik hkrati, saj vera v teoretično ali duhovno »vojno« med dobrimi in hudobnimi silami ne določa pripravljenosti sodelovati v vojni v njenem običajnem pomenu.

lahko zelo težavno. Pisma podpore so najboljši dokaz oporečnikove iskrenosti in služijo kot dokaz kako močna so ta prepričanja. Pisma podpore vloži za ugovor vesti lahko napiše kdorkoli, ki pozna oporečnika. To so lahko prijatelji, sodelavci, učitelji, družinski člani, člani verske skupnosti.

Zakonodaja v ZDA opredeljuje dva tipa oporečnikov. Prvi tip oporečnika, označen kot »1-A-O«, je posameznik, ki ne želi neposredno sodelovati v bojih, vendar je pripravljen služiti v oboroženih silah brez nošenja in uporabe orožja. Drugi tip oporečnika, »1-O«, je posameznik, ki iskreno nasprotuje kakršnemukoli sodelovanju v vojni v vseh oblikah (Seeley 1998, 8). Prvi tip oporečnikov, če jim je priznan ugovor vesti, je premeščen na nebojne naloge v oboroženih silah. Drugi tip oporečnikov pa je odpuščen iz oboroženih sil.

6.1.2 Postopek

Član oboroženih sil, ki zahteva odpust ali premestitev na nebojne naloge na podlagi ugovora vesti, mora podati pisno zahtevo poveljujočemu častniku, v kateri mora jasno opredeliti ali želi odpust iz oboroženih sil ali premestitev na nebojne naloge. Zahteva mora vsebovati:

- osebne podatke;
- podatke o učenju in prepričanju;
- podatke o sodelovanju v organizacijah;
- katerekoli druge podatke, ki jih želi oporečnik priložiti kot podporo njegovemu primeru (Department of Defense, 7. čl.).

Po oddaji zahteve, z oporečnikom opravita pogovor še duhovnik in psihiater (častnik medicinske stroke, če psihiater ni na voljo). Po opravljenih pogovorih sledi še zaslišanje s preiskovalnim častnikom, ki vodi celotni postopek. Naloga duhovnika je, da po pogovoru z oporečnikom poda pisno mnenje o naravi in osnovah oporečnikove zahteve ter o njegovi iskrenosti in trdnosti prepričanj. Podati mora tudi razloge za takšno mnenje. Po pogovoru z oporečnikom mora psihiater podati pisno poročilo o psihični oceni oporečnika, ki se nanaša na prisotnost ali odsotnost kakršnekoli psihične motnje. Mnenje duhovnika in poročilo psihiatra sta del dokumenta postopka in morata vsebovati tudi podatek, če je oporečnik zavračal sodelovanje na pogovorih,

če tekom pogovora ni sodeloval, če je bil nedostopen. Po opravljenih pogovorih z duhovnikom in psihiatrom sledi še najpomembnejši del postopka priznavanja ugovora vesti, to je pogovor oziroma neformalno zaslišanje s strani preiskovalnega častnika. Preiskovalni častnik mora biti po činu major ali višji in ne sme biti v liniji poveljevanja oporečnika. Če je oporečnik častnik, mora biti preiskovalni častnik višji po činu.

Zaslišanje ima več namenov:

- Omogočiti prosilcu za ugovor vesti, da predstavi dokaze v podporo svoji zahtevi,
- Omogočiti preiskovalnemu častniku, da zbere in preveri vse relevantna dejstva in tako ustvari izčrpn dokument primera,
- Omogočiti preiskovalnemu častniku, da ustvari utemeljeno priporočilo o primeru, na podlagi katerega višji častniki sprejmejo utemeljeno odločitev o primeru (Department of Defense, 7. čl.).

Če se prosilec ne udeleži zaslišanja in za to nima tehtnega razloga, lahko preiskovalni častnik nadaljuje s postopkom. Domneva se, da se je prosilec za ugovor vesti odrekel pravici za nastop na zaslišanju.

Prosilec za ugovor vesti ima pravico, da na zaslišanje pripelje svetovalca ali odvetnika. Ta mu nudi strokovno pomoč med zaslišanjem. Prosilec lahko med zaslišanjem predstavi dokaze, poda izjave, ki naj bi pripomogle njegovemu primeru in predstavi priče v svojo podporo. To je tudi čas, ko lahko prosilec pregleda dokumentacijo primera, vključno z mnenjem duhovnika in poročilom psihiatra.

Ob zaključku preiskave preiskovalni častnik pripravi pisno poročilo, ki vsebuje:

- Izjavo, če se je oporečnik udeležil zaslišanja, če ga je spremljal zagovornik in njegova identiteta ter če so bila oporečniku predstavljena narava in namen zaslišanja in če jih je le ta razumel;
- Dokumente, izjave in drug material pridobljen med zaslišanjem;
- Povzetke pričanj prič prisotnih na zaslišanju ali dobesedni zapis pričanj, če je bil tak zapis narejen;

- Izjavo preiskovalnega častnika o oporečnikovih osnovah za ugovor vesti in o iskrenosti njegovih prepričanj ter razlogi za tak zaključek;
- Priporočilo preiskovalnega častnika za rešitev primera, vključno z razlogi. Častnik tako predlaga zavrnitev priznanja ugovora vesti ali priznanje statusa »1–A–O« oporečnika ali priznanje statusa »1–O« oporečnika (Department of Defense, 7. čl.).

Poročilo preiskovalnega častnika, skupaj z oporečnikovo prošnjo za ugovor vesti, vsi intervjuji z duhovnikom in psihiatrom, dokazi pridobljeni med zaslišanjem preiskovalnega častnika in vsi drugi dokumenti podani s strani oporečnika v podporo njegovemu primeru, tvorijo poročilo primera.

Poročilo primera je posredovano štabu častnika, ki je imenoval preiskovalnega častnika, kjer je poročilo pregledano ali je popolno in ali ustreza zakonskim kriterijem. Če je potrebno, je poročilo primera vrnjeno preiskovalnemu častniku za nadaljnjo preiskavo. Ko je poročilo primera popolno, častnik, ki je imenoval preiskovalnega častnika, posreduje skupaj s svojimi priporočili za rešitev primera in razlogi zanje po liniji poveljevanja do štaba pristojnega za končno odločitev. Sekretar posamezne zvrsti oboroženih sil lahko pooblasti poveljnika, ki ima vojaško – sodno pristojnost nad oporečnikom, da odobri prošnjo. Ko pa sekretar ni pooblastil poveljnika ali ko pooblaščen poveljnik nasprotuje prošnji, končno odločitev sprejme štab posamezne zvrsti oboroženih sil, le-ta pa temelji na celotnem poročilu primera.

Čakanje na odločitev je za oporečnika mogoče najtežji del procesa priznavanja ugovora vesti. Celoten postopek, od vložitve prošnje do odločitve, traja najmanj šest mesecev, lahko pa tudi dvanajst oziroma osemnajst mesecev.

Oporečniki, ki zahtevajo premestitev na nebojne naloge (»1–A–O« oporečnik) bodo:

- premeščeni na nebojno nalogo,
- razrešeni iz vojaške službe ali iz aktivne dolžnosti.

Vsak oporečnik mora podpisati izjavo, s katero potrjuje, da je oporečnik ter da zahteva premestitev na nebojne naloge (Department of Defense, 8. čl.) .

Odpust je časten (razlog za odpust je korist vlade), razen če oporečnik ni deloval v skladu z predpisi oziroma ni izpolnjeval ukazov.

Od oporečnikov, ki jim je bil ugovor vesti zavržen se pričakuje, da naprej zadovoljivo opravljajo naloge za katere so zadolženi (Department of Defense, 9. čl.).

6.2 Združeno kraljestvo

Oborožene sile Združenega kraljestva se že stoletja popolnjujejo s prostovoljci. Vlada Združenega kraljestva je uvedla naborništvo samo v času vojn, zaradi povečanih potreb po vojaškem osebju. Tako je na zadnje uvedla naborništvo leta 1916 med I. Svetovno vojno in nato leta 1939 zaradi II. Svetovne vojne. Edino obdobje nabora v mirnodobnem času razen kratkih obdobj pred in po II. Svetovni vojni, je bilo med letoma 1949 in 1960. V tem času je moral vsak zdrav moški, star med 18 in 26 let, 18 mesecev služiti v oboroženih silah (War Resisters' International 2008).

6.2.1 Postopek

Prosilec za ugovor vesti mora nasprotovati oboroženemu boju na osnovi religioznih, moralnih ali političnih prepričanj in le-ta morajo biti iskrena. Postopek se rahlo razlikuje, če je prosilec vojak oziroma častnik. Vsaka od treh vej oboroženih sil ima svoja navodila¹², ki urejajo področje ugovora vesti. Čeprav so navodila med seboj podobna, obstajajo med njimi tudi razlike.

6.2.1.1 Ugovor vesti za vojake

Člani oboroženih sil, ki želijo odpust na podlagi ugovora vesti, morajo podati pisno zahtevo njihovemu poveljujočemu častniku. Lahko prosijo za odpust iz oboroženih sil na podlagi ugovora vesti ali pa prosijo za drugo zadolžitev, če želijo ostati v oboroženih silah vendar nasprotujejo sodelovanju v določenih operacijah (Stolwijk 2005, 75).

¹² Navodila glede ugovora vesti posameznih zvrsti oboroženih sil Združenega kraljestva:

- pehota: Instruction 006 – Retirement or Discharge on Grounds of Conscience for the Army;
- letalstvo: AP3392 Vol 5. Leaflet 113, Procedure for Dealing with Conscientious Objectors within the Royal Air Force for the Air Force;
- mornarica: Personnel, Legal, Administrative and General Orders 0801, Application for Discharge on Grounds of Conscientious Objection for the Navy (War Resisters' International 2008).

Poveljujoči častnik opravi pogovor s prosilcem za ugovor vesti. Prosilec mora dokazati iskrenost svojih prepričanj. To stori s pisnimi izjavami ljudi, ki so priznani v družbi ter ga dobro poznajo, kot na primer duhovnik (Ministry of Defence 2003b, 8 čl.). Poveljujoči častnik se pogosto tudi posvetuje z vojaškim duhovnikom o iskrenosti prosilčeve prošnje, ne glede na to ali so razlogi za ugovor vesti verski ali ne. Poveljujoči častnik nato posreduje poročilo skupaj s priporočilom ali naj bo prošnja odobrena nadrejenemu območnemu (divizijskemu) poveljniku.

Območni (divizijski) častnik lahko odobri ali zavrne prošnjo za ugovor vesti:

- Ko ugotovi prošnji za ugovor vesti, pooblasti poveljujočega častnika, da opravi odpust. Ministrstvo za obrambo je samo obveščeno o odpustu na podlagi ugovora vesti.
- Ko ne odobri prošnje za odpust na podlagi ugovora vesti, pooblasti poveljujočega častnika, da prosilcu pojasni razloge za zavrnitev prošnje. Če se prosilec ne strinja z odločitvijo, ima pravico, da se njegova prošnja posreduje na Ministrstvo za obrambo za obravnavo na Svetovalnem odboru za ugovor vesti (ACCO). Odločitev tega odbora je dokončna (Ministry of Defence 2003b, 11 čl.).

6.2.1.2 Ugovor vesti za častnike

Častnik, ki želi odpust na podlagi ugovora vesti, poda svojo prošnjo nadrejenemu častniku in sicer v obliki, ki velja za predčasno prostovoljno upokojitev. Da lahko Vojaški odbor za upokojitev (Army Retirements Board – ARB), v imenu Vojaškega sveta, odloči o pristnosti primera, mora častnik svoji prošnji predložiti pisne dokaze, ki podpirajo njegovo prošnjo. Običajno so dokazi v obliki pisne izjave častnika, v kateri poda razloge za ugovor vesti, skupaj z izjavami vsaj dveh oseb, ki potrjujejo njegova prepričanja. Odbor tudi zahteva pisno poročilo nadrejenega častnika in vojaškega duhovnika enote.

Vse izjave in poročila, skupaj s častnikovo prošnjo, morajo biti posredovana po ustrezni liniji poveljevanja navzgor, da se pridobijo ustrezne pripombe in priporočila od višjih častnikov, vsaj do generala z dvema zvezdicama. Prošnja skupaj z vsemi

zbranimi izjavami in poročili se nato posreduje Vojaškemu odboru za upokojitev (Ministry of Defence 2003b, 2 čl.).

Vojaški odbor za upokojitev lahko po obravnavi prošnje odloči naslednje:

- odobri prošnjo za upokojitev na osnovi ugovora vesti,
- zavrne prošnjo in posameznika poduči o možnosti predložitve primera Svetovalnemu odboru za ugovor vesti (Ministry of Defence 2003b, 5 čl.).

6.2.2 ACCO

ACCO je bil ustanovljen leta 1970 zaradi obravnave pritožb oporečnikov, čigar prošnje za odpust na podlagi ugovora vesti so bile zavrjene s strani vojaških oblasti. Je neodvisen odbor civilistov imenovanih s strani vrhovnega sodnika. Sestavljajo ga predsednik in namestnik predsednika, ki sta oba pravnik, ter štirje laični predstavniki. Da odbor lahko zaseda, mora biti prisoten predsednik ali njegov namestnik in najmanj dva laična predstavnika. Zasedanje ACCO je javno in neformalno.

Pred obravnavo na ACCO, mora prosilec izpolniti dve kopiji prijavnice zaslišanje pred tem odborom, kateri mora priložiti izjavi najmanj dveh oseb, ki potrjujeta iskrenost oporečnikovih prepričanj. Prijavnico, skupaj z izjavami, prosilec preda nadrejenemu častniku (Ministry of Defence 2003a, 6 čl.). Poveljujoči častnik mora izpolniti dva izvoda obrazca s podatki o prosilcu. Udeleži se tudi zaslišanja pred ACCO z namenom, da odgovori na vprašanja v zvezi z prosilcem. Častnik nato posreduje kopije prijavnice za zaslišanje pred ACCO in obrazca s podatki o prosilcu primernemu poveljstvu oziroma območnemu štabu, ki ju nato pošlje ministrstvu za obrambo (Ministry of Defence 2003a, 7.–8. čl.).

Čas, datum in kraj zaslišanja pred ACCO sporoči ministrstvo za obrambo prosilčevi enoti in poveljstvu oziroma območnemu štabu. To mora sporočiti v času, ki omogoča prosilcu za ugovor vesti, da organizira prisotnost na zaslišanju za svojega zastopnika in priče (Ministry of Defence 2003a, 10. čl.).

Poveljujoči častnik organizira udeležbo prosilca za ugovor vesti pred ACCO. Ta se zaslišanja udeleži v uniformi, vendar lahko zaprosi za udeležbo v civilnih oblačilih. Prav tako se v uniformi zaslišanja udeležijo poveljujoči častnik in štabni častnik iz

ministrstva za obrambo, ki ima podrobne podatke o primeru in prosilčeve podatke o služenju v vojski (Ministry of Defence 2003a, 13.–14. čl.).

Ministrstvo za obrambo pošlje kopijo odločitve ACCO prosilčevi enoti, kjer jo prejme prosilec. Ko ACCO ugotovi prošnji, se o tem obvesti pristojni štab. Posredujejo se mu dokumenti primera z namenom avtorizacije častnega odpusta prosilca za ugovor vesti. Ko ACCO zavrne prošnjo, se vrnejo dokumenti primera nazaj v enoto in pošlje se kopija spremnega pisma pristojnemu štabu. V čim krajšem času po prejemu odločitve ACCO se mora poveljujoči častnik sestati s oporečnikom in ga obvestiti, mora nadaljevati s služenjem pod enakimi pogoji kot pred zagovorom na ACCO, dokler ne zaključi služenja po običajni poti (Ministry of Defence 2003a, 17.–18. čl.).

Vojak mora opravljati dolžnosti kot mu jih nalagajo zahteve in pogoji službe, dokler ni njegova prošnja odobrena. Tako se vsi prekrški obravnavajo na predpisan način, ne glede na to ali je prekršek povezan z ugovorom vesti ali ne. Poveljujoči častnik je dolžan obrazložiti ta dejstva oporečniku v navzočnosti prič, ko ga prvič zasliši v zvezi z vložitvijo prošnje (Ministry of Defence 2003b, 9. čl.).

7 Število prošenj za ugovor vesti

7.1 ZDA

V oboroženih silah ZDA vsako leto zabeležijo prošnje za odpust oziroma premestitev na nebojne naloge na podlagi ugovora vesti. Tako so v osemdesetih letih 20. stoletja zabeležili od 90 do 240 prošenj letno v vseh zvrsteh skupaj, kar ni predstavljalo resnejšega problema v delovanju oboroženih sil in tudi ni povzročalo javnih razprav. Leta 1993 je United States General Accountability Office¹³ v svojem poročilu Kongresu ZDA o ugovoru vesti v oboroženih silah ZDA *Conscientious Objectors: Number of Applications Remained Small During the Persian Gulf War* poročal, da je ministrstvo za obrambo ZDA med letoma 1988 in 1990 letno obravnaval do 200 prošenj za ugovor vesti. Od tega jih je bilo 80 – 85 odstotkov pozitivno rešeno (United States General Accounting Office 1993, 2).

»Ugovor vesti pri poklicnih vojakih je lahko problem predvsem ob nevarnosti vključitve države v vojne aktivnosti, ki niso neposredno povezane z obrambo nacionalnega ozemlja« (Kotnik-Dvojmoč 2002, 149). To je razvidno ob posredovanju ameriške vojske v Zalivu leta 1991 in ob napadih na Afganistan in predvsem na Irak leta 2003. Leta 1991, v času vojne v Perzijskem zalivu, se je število prošenj povečalo na 447, od tega jih je bilo 61 odstotkov pozitivno rešenih (United States General Accounting Office 1993, 2). Prav tako se je močno povečalo število prošenj po letu 2001 z začetkom »vojne proti terorizmu«. Število vlog v ameriški vojski se je leta 2004 podvojilo glede na leto 2002 (glej Tabelo 7.1).

Tabela 7.1: število prošenj za ugovor vesti v letih od 2002 do 2006

leto	2002	2003	2004	2005	2006	skupaj
število prošenj za ugovor vesti	56	113	118	82	56	425

Vir: United States General Accountability Office (2007, 9).

¹³ United States General Accountability Office je vladna agencija, ki zagotavlja revizije, vrednotenje in preiskovalne storitve kongresu Združenih držav Amerike.

Od skupaj 425 prejetih prošenj za ugovor vesti v letih od 2002 do 2006, jih je bilo 224 odobrenih (53 odstotkov) in 188 zavrjenih (44 odstotkov).

Tabela 7.2: število odobrenih in zavrjenih prošenj za ugovor vesti v letih od 2002 do 2006

odobrene prošnje			zavrjene prošnje			prošnje, za katere niso znani podrobnejši podatki	skupaj
1-A	1-O-A	neznan status	1-A	1-O-A	neznan status		
200	21	3	163	23	2	13	425
224			188				

Vir: United States General Accountability Office (2007, 10).

Od 186 zavrjenih prosilcev za ugovor vesti (dva prosilca sta prošnji predložila dvakrat) jih je bilo 114 odpuščenih iz oboroženih sil zaradi drugih razlogov (61 odstotkov), 62 jih je nadaljevalo z služenjem (33 odstotkov), o ostalih pa ni podatkov. Od 114 prosilcev za ugovor vesti, ki so bili odpuščeni zaradi drugih razlogov, jih je 33 zaključilo s pogodbo, 21 jih je bilo odpuščenih zaradi slabega vedenja, 22 zaradi zdravstvenih razlogov in prav toliko zaradi mnogostranskih razlogov vključno z nezadostnim standardom dela ter ostalih 16 zaradi razlogov, ki niso znani.

Med letoma 2002 in 2006 je 154 oporečnikov od 202 za katere so znani podatki sodelovalo v vojaških operacijah Operation Noble Eagle (ONE)¹⁴, Operation Enduring Freedom (OEF)¹⁵ ali Operation Iraqi Freedom (OIF)¹⁶. Od teh 154, ki so služili v teh operacijah jih je bilo 153 iz vrst pehote ali mornariške pehote.

¹⁴ Operation Noble Eagle se je začela 14. septembra 2001 z mobilizacijo pripadnikov Nacionalne Garde. Namen operacije je bil okrepiti domovinsko varnost in stalni zračni nadzor nad večjimi urbanih središči in strateškimi območji v ZDA (Kapp 2005).

¹⁵ Operation Enduring Freedom je skupno ime za vojaško posredovanje v Afganistanu in manjše vojaške akcije s skupnim imenovalcem: globalna vojna proti terorizmu. Operacija se je pričela 7. oktobra 2001 z zračnimi napadi ameriških in britanskih sil na položaje Talibanov in Al-Kaide v Afganistanu (Kapp 2005).

¹⁶ Operation Iraqi Freedom je naziv vojaških operacij proti Iraku z namenom poiskati in uničiti iraško orožje za množično uničevanje in zamenjati režim Sadama Huseina. Napadi so se pričeli 19. marca 2003. Na začetku invazije je sodelovalo 250 tisoč ameriških vojakov, njihovo število se je do začetka leta 2009 zmanjšalo na 138 tisoč (Kapp 2005).

Tabela 7.3: število oporečnikov, ki so sodelovali v vojaških operacijah ONE, OEF ali OIF

komponenta vojske ZDA	služili v ONE, OEF ali OIF	niso služili v ONE, OEF ali OIF	ni podatka	skupaj
pehota	78	0	103	181
pehota – rezerva	11	0	25	36
pehota – nacionalna garda	11	0	15	26
mornarica	0	0	31	31
zračne sile	0	0	0	45
zračne sile – rezerva	0	0	45	4
zračne sile – nacionalna garda	0	5	4	5
mornariška pehota	19	24	0	43
mornariška pehota – rezerva	34	16	0	50
obalna straža	0	3	0	3
obalna straža - rezerva	1	0	0	1
skupaj	154	48	223	425

Vir: United States General Accountability Office (2007, 10).

Nekateri oporečniki sami, brez svetovalca, vodijo in rešujejo svoje primere, mnogi pa se obrnejo na nevladne organizacije kot je Center on Conscience & War (CCW)¹⁷ ter na druge svetovalne vire po državi. Svetovanje vključuje pomemben del pastoralne oskrbe skupaj s poznavanjem predpisov Ministrstva za obrambo in pasti v procesu priznavanja ugovora vesti.

¹⁷ Center on Conscience & War (CCW) je neprofitna organizacija, ki se zavzema za pravico do ugovora vesti, nasprotuje vojaški obveznosti in služi vsem vojaškim oporečnikom.

7.2 Združeno kraljestvo

Po podatkih Ministrstva za obrambo Združenega kraljestva je bilo od začetka leta 1996 do marca leta 2007 vloženi osem zahtev za odpust na podlagi ugovora vesti. Največ prijav beležijo v mornarici, nobene zahteve pa ni bilo podane v pehoti.

Kraljeva mornarica je v navedem obdobju obravnavala pet prošenj za odpust na podlagi ugovora vesti in sicer leta 1996 eno, leta 1999 prav tako eno ter leta 2006 tri prošnje. Zavrnjena je bila samo ena prošnja, noben oporečnik pa se ni pritožil na odločitev mornarice.

Tabela 7.4: Ugovor vesti v Kraljevi mornarici 1996 - 2007

Kraljeva mornarica	
število prejetih prošenj (z razlogi) za odpust na podlagi ugovora vesti	<u>1996 – 1:</u> rastoče nasprotovanje vojaški službi <u>1999 – 1:</u> konflikt prepričanj z oboroženo službo, nezmožnost sodelovanja v oboroženem spopadu <u>2006 – 3:</u> 1. ponovna pridružitev verski skupnosti (Plymouth Brethren) 2. načelno nasprotovanje vlogi vojske in konceptu vojne 3. nasprotovanje uporabi nasilja kot odgovor na nasilje in vprašanje legalnosti operacij v Iraku
število odobrenih prošenj	1996 – 1 1999 – 1 2006 – 2
število zavrjenih prošenj	2006 – 1: nedoslednost v podanih prepričanjih in pripravljenost služenja v mornarici, če bi lahko podal kandidaturo za napredovanje v častnika

Vir: Ministrstvo za obrambo Združenega Kraljestva (2007).

Kraljevo letalstvo je v obdobju od 1996 do 2007 obravnavalo tri prošnje za odpust na podlagi ugovora vesti. Vse tri je tudi odobrilo, na njihovo odločitev pa se ni pritožil noben od oporečnikov.

Tabela 7.5: Ugovor vesti v Kraljevem letalstvu 1996 – 2007

Kraljevo letalstvo	
število prejetih prošenj (z razlogi) za odpust na podlagi ugovora vesti	<u>2003 – 1:</u> nezmožnost sodelovanja v trenutnih operacijah zaradi verskih prepričanj <u>2005 – 2:</u> 1. politični pogledi 2. nasprotovanje vsem oblikam vojn in nasilja
število odobrenih prošenj	2003 – 1 2005 – 2
število zavrnjenih prošenj	0

Vir: Ministrstvo za obrambo Združenega Kraljestva (2007).

8 Slovenija – prehod na poklicno popolnjevanje oboroženih sil in ugovor vesti

V Sloveniji pred osamosvojitvijo leta 1991 ni bila priznana pravica do ugovora vesti vojaški dolžnosti. Takratna uradna politika in vojaški vrh nista želela niti razmišljati o alternativni obliki služenja vojaškega roka. Oporečnikom je grozil sodni pregon. Vse glasnejši pozivi k demokratični družbi koncem osemdesetih let 20. stoletja, so zajeli tudi področje ugovora vesti. Na temeljih mednarodnih pravnih aktov, so predlogi za uzakonitev te pravice postajali vse glasnejši. Leta 1989 so bila sprejeta dopolnila k Zakonu o vojaški dolžnosti, ki so dovoljevala ugovor vesti izključno iz verskih razlogov, oporečnikom pa omogočila služenje vojaškega roka brez orožja v vojašnicah za dvakrat daljši čas. Šele po osamosvojitvi RS in sprejetju nove demokratične Ustave RS, Zakona o obrambi ter Zakona o vojaški dolžnosti je bilo oporečnikom omogočeno izražanje svobodne volje do ugovora vesti (Slatnar 1996, 30–34).

Leta 2002 se je Vlada RS odločila, da bo ukinila obvezno služenje vojaške službe. Zadnji naborniki so bili vpoklicani leta 2003, od leta 2004 pa se Slovenska vojska sestoji izključno iz poklicnih vojakov. Slovenska vojska se tako lahko sreča tudi z ugovorom vesti svojih poklicnih vojakov.

8.1 Prehod na poklicno vojsko

V Sloveniji so se konec 20. stoletja pojavljali različni pogledi glede na zagotavljanje vojaške obrambe in posledično na obseg, sestavo in način popolnjevanja oboroženih sil. Naborniški sistem ne zagotavlja delovanja sodobnega in učinkovitega obrambnega sistema, saj sodobna vojaška organizacija zahteva vse večjo specializacijo pri uporabi in vzdrževanju vojaške opreme, organizacijo, ki bo sposobna v celoti prevzemati vse naloge, ki izhajajo iz strategije nacionalne obrambe in prisotno je vse večje povezovanje nacionalnih vojaških enot v skupne mednarodne operacije pod okriljem mednarodnih organizacij, kot so na primer: OZN, NATO in Evropska Unija. Gre pa tudi za razloge, ki so povsem specifični za določeno državo, med temi velja omeniti demografske dejavnike, ekonomske možnosti, vojaške in nevojaške vire ogrožanja in politične dejavnike.

Po izvedenih raziskavah¹⁸ in podanih predlogih, kako naj bi bila organizirana in popolnjena Slovenska vojska, je prevladal model poklicne vojske, dopolnjene s prostovoljno rezervo. Za oblikovanje take vojaške organizacije in za nemoten prehod na prostovoljno popolnjevanje le-te, je vlada RS leta 2002 imenovala projektno skupino za načrtovanje in izvedbo projekta Poklicna vojska dopolnjena s pogodbeno rezervo oziroma PROVOJ. Slovenska vojska je z izdelavo projekta PROVOJ dobila načrt, kako učinkovito prestopiti z naborniškega popolnjevanja na poklicno vojsko, dopolnjeno s pogodbeno rezervo. V projektu so opredeljene strategije za pridobitev ustreznega kadra in zadrževanja le-tega v vojaški službi ter skrb za njihovo dobro počutje in dobrobit. Opredeljene so tudi strategije izobraževanja in usposabljanja, opremljanja z oborožitvijo in vojaško opremo, razvoja infrastrukture, zagotavljanja finančnih sredstev, formalno-pravne uveljavitve vojaških poklicev, sodelovanja z ostalimi ministrstvi in gospodarstvom, ponovno določanje odnosa med civilnim okoljem in vojaško organizacijo ter voditeljstva (Čargo 2005, 14).

8.2 Ugovor vesti

Pravica do ugovora vesti je bila pravno priznana, ko je Slovenija postala samostojna država in je bila sprejeta nova ustava ter nato Zakon o obrambi in Zakon o vojaški dolžnosti. Po dopolnitvah Zakona o vojaški dolžnosti leta 1995 je bila Slovenija ena izmed redkih držav v Evropi, kjer je bilo nadomestno služenje vojaškega roka enako dolgo kot redno in sicer sedem mesecev. Liberalnost slovenske zakonodaje na področju ugovora vesti se kaže tudi v tem, da so prošnje za ugovor vesti lahko podali tudi naborniki na služenju vojaškega roka in vojaški obvezniki, ki so že odslužili vojaški rok.

Pravica do ugovora vesti v Sloveniji je zapisana v Ustavi RS v 46. členu, ki se glasi: »Ugovor vesti je dopusten v primerih, ki jih določi zakon, če se s tem ne omejujejo pravice in svoboščine drugih oseb.« V 123. členu ustave, ki govori o dolžnosti sodelovanja pri obrambi države, je zapisano da je treba državljanom, ki zaradi svojih religioznih, filozofskih ali humanitarnih nadzorov niso pripravljeni sodelovati pri

¹⁸Najbolj poznani raziskavi sta študiji Obramboslovnega raziskovalnega centra na Fakulteti za družbene vede in Centra za strateške študije pri Ministrstvu za obrambo.

opravljanju vojaških obveznosti, omogočiti, da sodelujejo pri obrambi države na drug način.

Podrobneje je ugovor vesti vojaški službi opredeljen v Zakonu o vojaški dolžnosti postopek pa v Uredbi o uveljavljanju ugovora vesti vojaški dolžnosti in o izvajanju civilne službe ter Poslovniku komisije za ugovor vesti vojaški dolžnosti.

V Sloveniji zakonodajalec ugovora vesti poklicnih vojakov ni izrecno uredil. »Ugovor vesti se bo v posameznih primerih lahko postavil npr. v zvezi z dolžnostjo izvršitve ukaza oziroma možnostjo ugovora ukazu« (Avbelj in drugi 2011, 754). Poklicni vojaki bi se pri tem lahko sklicevali na 32.¹⁹ in 33.²⁰ člen Zakona o službi v slovenski vojski ter 8. odstavek 43.²¹ člena Zakona o obrambi (Avbelj in drugi 2001, 753-754).

V nekaterih državah, ki ne priznavajo ugovora vesti za poklicne vojake, se ukvarjajo s tem vprašanjem pragmatično in ne kot vprašanje vojaške discipline. Na primer, Slovenija ne pozna ugovora vesti za poklicne vojake, ampak če poklicni vojak uveljavlja to pravico med njegovim služenjem, se prekine pogodba o zaposlitvi v Slovenski vojski (Združeni narodi 2012, 56). Ugovor vesti do katerega ima poklicni vojak pravico po Ustavi RS tako predstavlja njegova svobodna volja oziroma pravica do odpovedi pogodbenega razmerja.

V elektronskem pismu avtorju (13. junij 2016) Ministrstvo za obrambo RS navaja, da v času od uvedbe poklicne vojske v RS ne beležijo nobenega primera, da bi poklicni vojak zaprosil za odpust na podlagi ugovora vesti.

Pripadnik stalne sestave lahko pogodbo o zaposlitvi enostransko odpove, pri čemer mora glede na čas trajanja pogodbe o zaposlitvi ministrstvu vrniti sorazmeren del

¹⁹ 32. člen Zakona o službi v Slovenski vojski govori o dolžnosti izvrševanja ukazov (Zakon o službi v Slovenski vojski, 32.čl).

²⁰ 33. člen Zakona o službi v Slovenski vojski govori o pravici do odklonitve ukaza, kdaj lahko to pravico uveljavi in kdaj ne (Zakon o službi v Slovenski vojski, 33.čl).

²¹ »Nihče ne sme izdati, niti ni dolžan in ne sme izvršiti povelja, če je očitno, da bi s tem storil kaznivo dejanje ali kršil določbe mednarodnega vojnega prava« (Zakon o obrambi, 43. čl.).

stroškov osnovnega vojaško strokovnega usposabljanja. Slednje urejata Zakon o obrambi v 93. členu in Zakon o službi v Slovenski vojski v 62. členu. Sorazmeren del stroškov usposabljanja mora vrniti tudi pripadnik stalne sestave, ki mu je bila pogodba o zaposlitvi odpovedana zaradi krivdnih razlogov. Povračila stroškov usposabljanja je pripadnik oproščen v vsakem primeru, če je moral pogodbo o zaposlitvi odpovedati zaradi zdravstvenih razlogov ali če je v ministrstvu delal najmanj 15 let. Pri odpovedi pogodbe o zaposlitvi so obstajajo tudi nekatere omejitve, ki jih določa 64. člen Zakona o službi v Slovenski vojski:

Kadar vojaška oseba odpove pogodbo o zaposlitvi med povišano pripravljenostjo, odpovedni rok začne teči z dnem, ko preneha veljati povišana pripravljenost oziroma je odpravljeno stanje, ki se po tem zakonu šteje za povišano pripravljenost.

Če vojaška oseba odpove pogodbo o zaposlitvi med opravljanjem vojaške službe izven države, odpovedni rok začne teči z dnem, ko se vojaška oseba vrne v kraj bivanja. Če vojaška oseba odpove pogodbo o zaposlitvi med izrednim ali vojnim stanjem, odpovedni rok začne teči z dnem, ko je izredno ali vojno stanje odpravljeno.

Če v primeru iz prvega in drugega odstavka tega člena vojaška oseba samovoljno zapusti svojo enoto ali službo, je kazensko ali prekrškovno odgovorna v skladu s splošnimi predpisi in tem zakonom (Zakon o službi v Slovenski vojski, 64.čl).

Ministrstvo lahko pripadniku stalne sestave enostransko odpove pogodbo o zaposlitvi v primeru:

- če preneha izpolnjevati pogoje za opravljanje vojaške službe ali se ne udeležuje obveznih oblik dopolnilnega vojaško strokovnega usposabljanja;
- če je imel negativno službeno oceno dvakrat zaporedoma;
- če je kršil vojaško disciplino;
- če preneha potreba po dolžnosti, ki jo opravlja, ali če se zmanjša stalna sestava, pa ni mogoča njegova razporeditev na drugo delo.

Ne glede na pravno ureditev pa v preteklosti izvedene raziskave slovenskega javnega mnenja kažejo, da javnost podpira selektivni ugovor vesti v Slovenski vojski. V

raziskavah SJM v letih 2005, 2007 in 2009, ko je bilo postavljeno vprašanje v zvezi z ugovorom vesti (glej Tabelo 8.1.), so se anketiranci večinsko strinjali, da lahko poklicni vojaki Slovenske vojske odklonijo sodelovanje v vojaških operacijah v tujini.

Tabela 8.1: Kaj menite, ali so poklicni vojaki Slovenske vojske dolžni - ali niso dolžni - sodelovati v vojaških operacijah v tujini?

	SJM 05	SJM 07	SJM 09
so dolžni, če oblasti tako odločijo	37,9	32,9	37,8
če se ne strinjajo, lahko sodelovanje v vojaških operacijah v tujini odklonijo	52,5	59,0	55,5
ne vem, brez odgovora	9,6	8,1	6,6

Vir: Malešič in drugi (2009).

8.3. Postopek priznavanja ugovora vesti

Ugovor vesti je bil v Slovenski vojski veljaven v času obvezne naborne dolžnosti. Slednja je, do sprejetja Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o vojaški dolžnosti leta 2002, veljala za vse moške državljane, dolžnost služenja vojaškega roka pa za tiste, ki so sposobni za vojaško službo. Takrat je lahko nabornik, ki je nasprotoval uporabi orožja v vseh okoliščinah, uveljavljal ugovor vesti vojaški dolžnosti in vojaški rok služil brez orožja ali opravil nadomestno civilno službo. Slednje je lahko nabornik uveljavljal zaradi religioznih, filozofskih ali humanitarnih razlogov, ki so morali dobiti potrditev v splošnem načinu življenja in ravnanja nabornika. Upravičenost teh razlogov in odločitev v zvezi z ugovorom vesti je opravljala posebna petčlanska Komisija:

Komisijo imenuje ministrstvo, pristojno za upravo. Sestavljajo jo socialni delavec, psiholog in zdravnik, ki niso v rednem ali pogodbenem delovnem razmerju z organi, pristojnimi za obrambne zadeve, ter predstavnik upravnih organov, pristojnih za notranje zadeve in za obrambo ali za zaščito in reševanje. Predsednik komisije ne more biti predstavnik upravnega organa, pristojnega za obrambne zadeve (Zakon o vojaški dolžnosti, 43. čl.).

Komisija je v postopku obravnave prošnje vojaškega obveznika za priznanje ugovora vesti preverila vse navedbe vojaškega obveznika, po potrebi zbrala tudi ustrezna

dokazila in opravila razgovor s prosilcem. Pri ugotavljanju splošnega načina življenja in ravnanja nabornika in odločanju v posameznih primerih uveljavljanja ugovora vesti vojaški dolžnosti komisija praviloma upošteva:

- pri religioznih razlogih dokazila, da vojaškemu obvezniku njegova vera preprečuje uporabo orožja v vseh okoliščinah;
- pri filozofskih razlogih dokazila o aktivnostih in članstvih v raznih organizacijah in združenjih, ki delujejo v smeri prepovedi uporabe orožja v vseh okoliščinah;
- pri humanitarnih razlogih dokazila o prostovoljnih aktivnostih v okviru humanitarnih organizacij (Uredba o uveljavljanju ugovora vesti vojaški dolžnosti in o izvajanju civilne službe, 8.čl.).

Komisija mora o prošnji odločiti²² v šestih oziroma v treh mesecih, če gre za vojaka med služenjem vojaškega roka, od dneva, ko je bila vložena. Zoper odločitev komisije lahko prosilec vloži pritožbo v 15 dneh od dneva, ko je prejel odločitev komisije. O pritožbi zoper odločbo komisije odloča komisija, ki jo imenuje Vlada Republike Slovenije. Komisijo sestavljajo poleg zdravnika in psihologa predstavniki ministrstev, pristojnih za pravosodje, upravo, zdravstveno in socialno varstvo, notranje zadeve, obrambo, zaščito in reševanje, znanstvenih ali strokovnih organizacij ter neodvisnih organizacij, ki se ukvarjajo s kulturo miru in nenasilja (43. Zakon o vojaški dolžnosti, 44. čl.).

Nabornik, ki je želel uveljavljati ugovor vesti vojaški dolžnosti, je lahko vložil prošnjo kadarkoli med trajanjem naborne dolžnosti, vendar najkasneje v osmih dneh po prejemu poziva na služenje vojaškega roka, pri upravnem organu, pristojnem za obrambne zadeve, ki ga vodi v vojaški evidenci. Vojak, ki je služil vojaški rok, je lahko vložil prošnjo za priznanje ugovora vesti vojaški dolžnosti pri pristojni upravi za obrambo. Vojaški obveznik, ki je že odslužil vojaški rok, vloži prošnjo pri upravnem organu, pristojnem za obrambne zadeve, ki ga vodi v vojaški evidenci (Zakon o vojaški dolžnosti, 42. čl.).

²²»Komisija je sklepčna, če je prisotna večina članov oziroma njihovih namestnikov. Komisija sprejema odločitve z večino na seji prisotnih članov« (Uredba o uveljavljanju ugovora vesti vojaški dolžnosti in o izvajanju civilne službe, 7.čl.).

Ob sprejetju novele Zakona o vojaški dolžnosti (ZVojD-B) se je opustilo izvajanje določenih sestavin vojaške dolžnosti v miru. Po 30. 6. 2004 oziroma po prenehanju izvajanja obveznega služenja vojaškega roka po tem zakonu se v skladu z možnostmi in potrebami Slovenske vojske omogoči služenje vojaškega roka naborniku na podlagi prostovoljne odločitve. Služenje vojaškega roka je enako dolžini in obsegu predhodnega temeljnega vojaško – strokovnega usposabljanja, ki ga morajo opraviti kandidati za poklicno opravljanje vojaške službene brez odsluženega vojaškega roka v skladu z zakonom.

Uredba o prostovoljnem služenju vojaškega roka določa, da med drugim na prostovoljno služenje ne more biti napoten kandidat, ki mu je priznana pravica do ugovora vesti vojaške dolžnosti. Uporaba orožja je del temeljnega usposabljanja, ki ga mora opraviti vsaka poklicna vojaška oseba. Ravno tako pa je obvezna tudi uporaba orožja v času opravljanja poklicne dolžnosti, se pravi že po končanem temeljnem usposabljanju.

V elektronskem pismu avtorju Amnesty International Slovenije (26. maj 2016) in Varuh človekovih pravic (31. maj 2016) pišeta, da nista obravnavala še nobenega primera v zvezi z ugovorom vesti poklicnega vojaka.

9 Zaključek

Skozi to delo sem ugotovil, da se poklicne vojske srečujejo s problematiko ugovora vesti ter da je pomankanje predpisov in postopkov na tem področje predvsem v državah s krajšo tradicijo poklicne vojske.

Pravica do ugovora vesti se je skozi zgodovino nenehno razvijala. Od samega priznanja ugovora vesti, preko priznanja ugovora pripadnikom vseh verskih skupnostim in njeno razširitev na sekularne razloge. K razvoju ugovora vesti so pripomogle tudi mednarodne vladne organizacije (predvsem OZN) in tudi številne nevladne organizacije, ki opozarjajo na probleme s katerimi se srečujejo oporečniki. S prehodom na prostovoljno popolnjene oborožene sile, so se države začele soočati tudi s ugovorom vesti svojih poklicnih vojakov. Na prvi pogled sta ugovor vesti in prostovoljni vstop v oborožene sile dva ne povezljiva pojma. Posameznik lahko ugovor vesti uveljavlja tako, da se preproste ne pridruži vojaški organizaciji. Vendar se lahko posamezniku skozi čas spremenijo in razvijajo njegova prepričanja in verovanje, kar ugotavlja tudi OZN v svojih dokumentih. Tukaj bi opozoril, da lahko med vzroke za ugovor vesti poklicnih vojak navedemo tudi sam vstop v vojaško organizacijo. Oborožene sile so postale eden izmed ponudnikov na trgu dela. Tako na tem trgu novačijo posameznike z idealizirano podobo oboroženih sil, kar v mirnodobnem času večinoma drži, zaplete pa se, ko je vojak soočen z možnostjo sodelovanja v oboroženih spopadih. Oborožene sile so delodajalec, ki nenehno potrebuje novo delovno silo in je tako pomembna zaposlitvena možnost, predvsem v ekonomskih krizah. Tako mladi posamezniki pred vstopom v oborožene sile ne premislijo o posledicah in morebitnih negativnih vidikih pridružitvi vojaški organizaciji.

Na drugi strani pa so države in njihove oborožene sile slabo oziroma niso pripravljene na pojav ugovora vesti med svojimi poklicnimi pripadniki. Očitno je, da je pravica do ugovora vesti za poklicne vojake ni izrecno priznana v večini evropskih držav. Nasprotno pa je danes pravica do ugovora vesti nabornikov pravno priznana v večini evropskih držav, ki še uveljavljajo nabor oziroma so ti predpisi in postopki sprejeti, kljub temu da so države opustile naborništvo.

V ZDA in Združenemu kraljestvu, v dveh državah z daljšo tradicijo poklicnih oboroženih sil, imajo sprejete postopke in predpise ob morebitnem ugovoru vesti svojih pripadnikov. Nevladne organizacije s področja človekovih pravic mnogokrat opozarjajo, da so ti predpisi in postopki slabo poznani pripadnikom oboroženih sil. Mnogokrat oborožene sile same omejujejo informacije o predpisih in postopkih.

Število zahtev za priznanje ugovora vesti poklicnih vojakov v ZDA in Združenem kraljestvu je majhno. Kot sem prikazal v tem delu je število poklicnih vojakov, ki prijavijo ugovor vesti približno 0,01% od celotnega števila pripadnikov. Zato najverjetneje države tudi ne posvečajo mnogo pozornosti temu pojavu.

Porast števila prošenj je prisoten ob vključitvi države v oboroženi spopad. Tako se je število prošenj za ugovor vesti v ZDA podvojilo v času vključenosti njenih oboroženih sil v spopade v Iraku v letih 2003 in 2004. Tukaj naj omenim še selektivni ugovor vesti, to pomeni da posameznik zavrne sodelovanje samo v določenih vojnah ali vojaških operacijah. Večja verjetnost, da pride do tega pojava je, ko je v družbi kot celoti razširjeno nasprotovanje določeni vojaški operaciji.

V tem diplomskem delu sem tudi ugotovil, da RS in Slovenska vojska nista pripravljena na problem ugovora vesti poklicnih vojakov. Tako ne obstajajo zakonski in podzakonski predpisi, ki bi urejali postopke ob ugovoru vesti poklicnih vojakov. Tako lahko poklicni vojak samo prekine pogodbo o zaposlitvi, vendar ne brez določenih posledic in omejitev opredeljenih v Zakonu o obrambi in Zakonu o službi v Slovenski vojski.

RS ni uredila ugovora vesti poklicnih vojakov, čeprav je v času popolnjenja Slovenske vojske z naborniki veljala za državo z zelo dobro urejeno in liberalno zakonodajo na tem področju. Tako še vedno obstajajo predpisi in postopki za priznanje ugovora vesti nabornikov. Te predpise in postopke bi lahko priredili prostovoljnemu popolnjenju oboroženih sil in tako uredili ugovor vesti poklicnih vojakov.

10 Literatura

1. Avbelj, Matej, Samo Bardutzky, Ivan Bele, Miran Blaha, Miro Cerar, Janez Čebulj, Mitja Deisinger, Aleš Galič, Franc Grad, Blaž Ivanc, Klemen Jaklič, Vid Jakulin, Peter Jambreč, Tone Jerovšek, Igor Kaučič, Mateja Končina Peternel, Polonca Kovač, Goran Klemenčič, Barbara Kresal, Jernej Letnar Černič, Arne Mavčič, Sebastian Nerad, Metoda Orehar Ivanc, Peter Pavlin, Rajko Pirnat, Janez Pogorelec, Urška Prepeluh, Polona Primožič, Jadranka Sovdat, Marko Šorli, Franc Testen, Urška Umek, Stane Vlaj, Renata Zagradišnik, Jan Zobec, Karel Zupančič in Lovro Šturm ur. 2011. *Komentar Ustave Republike Slovenije: dopolnitev*. Kranj: Fakulteta za državne in evropske študije.
2. Chambers II, John Whiteclay. 1993. Conscientious Objectors and the American State from Colonial Times to the Present. V *The New Conscientious Objection: From Sacred to Secular Resistance*, ur. Charles C. Moskos in John Whiteclay Chambers II, 23–46. New York: Oxford University Press.
3. Čargo, Ada. 2005. *Prostovoljno služenje vojaškega roka v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
4. DeBartolo, Anthony. 2003. Conscientious objectors in a volunteer army. *Chicago Tribune*, 10. junij. Dostopno prek: http://articles.chicagotribune.com/2003-06-10/features/0306100054_1_conscientious-objectors-conscientious-objector-guard-and-reserves (15. marec 2016).
5. Department of Defense. 2007. *Department of defense instruction 1300.06*. Dostopno prek: <http://www.dtic.mil/whs/directives/corres/pdf/130006p.pdf> (11. marec 2016).
6. Galvin, Bill. 2009. *The Guide for COs in the Military*. Dostopno prek: http://www.centeronconscience.org/images/stories/pdf/The_Guide_for_COs_in_the_Military.pdf (12. marec 2016).
7. *GI Rights Hotline*. Dostopno prek: <http://www.girightshotline.org/> (4. marec 2016).
8. Gorjup, Simon. 2001. *Alternativno izpolnjevanje vojaške dolžnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

9. Janša, Janez. 1987. Ugovor vesti in civilna služba v Jugoslaviji. *Časopis za kritiko znanosti* (97/98): 28–38.
10. Joseph, Keith. 2003. The Ethics of Selective Conscientious Objection. *Australian Defence Force Journal*. Dostopno prek: http://www.adfjournal.adc.edu.au/UserFiles/issues/160%202003%20May_Jun.pdf (1. marec 2016).
11. Kapp, Lawrence. 2005. *Operations Noble Eagle, Enduring Freedom, and Iraqi Freedom: Questions and Answers About U.S. Military Personnel, Compensation and Force Structure*. Dostopno prek: <https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL31334.pdf> (10. marec 2016).
12. Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi. 1990. *Document of the Copenhagen meeting of the conference on the human dimension of the CSCE*. Dostopno prek: <http://www.osce.org/odihr/elections/14304> (9. marec 2016).
13. Košir, Matej. 1997. *Ugovor vesti vojaški dolžnosti (primerjalni pogled)*, Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve.
14. Kotnik-Dvojmoč, Igor. 1994. *Primerjalna analiza naborniškega in poklicnega dopolnjevanja oboroženih sil z vojniki v Evropi in Severni Ameriki*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
15. --- 2002. *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
16. Larsen Jr, Robert L., Theodore G. Hess. 1992. Conscientious Objection in an All-Volunteer Military. *St. John's Law Review* 66: 687–709.
17. *Listina Evropske unije o temeljnih pravicah*. 2000. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:sl:PDF> (18. marec 2016).
18. Malešič, Marjan, Malnar, Brina, Ljubica Jelušič, Anton Grizold, Vinko Vegič, Mitja Hafner Fink, Samo Uhan in Slavko Kurdija. 2009. *Slovensko javno mnenje 2009/2: Raziskava o nacionalni in mednarodni varnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
19. Ministry of Defence. 2003a. *Annex A To Instruction 006: Retirement or discharge on the grounds of conscience*. Dostopno prek: <http://www.wri-irg.org/news/2007/MOD/Army%20AGAI%20on%20CO.pdf> (11. marec 2016).

20. --- 2003b. *Instruction 006: Retirement or discharge on the grounds of conscience*. Dostopno prek: <http://www.wri-irg.org/news/2007/MOD/Army%20AGAI%20on%20CO.pdf> (11. marec 2016).
21. Moskos Charles C. in John Whiteclay Chambers II. 1993. *The Secularization of Conscience*. V *The New Conscientious Objection: From Sacred to Secular Resistance*, ur. Charles C. Moskos in John Whiteclay Chambers II, 3–21. New York: Oxford University Press.
22. OVSE. Urad za demokratične institucije in človekove pravice. 2008. *Handbook on Human Rights and Fundamental Freedoms of Armed Forces Personnel*. Varšava: OVSE. Urad za demokratične institucije in človekove pravice.
23. *Poslovník komisije za ugovor vesti vojaški dolžnosti*. Ur. l. RS 7/2002 (30. januar 2002).
24. Slatnar, Alenka. 1996. *Oporečništvo in izpolnjevanje vojaške dolžnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
25. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1994. Ljubljana: DZS.
26. Seeley, Robert A. 1998. *Advice for conscientious objectors in the armed forces*. Dostopno prek: <http://www.refworld.org/pdfid/42b141794.pdf> (11. marec 2016).
27. Stolwijk, Marc. 2005. *The right to conscientious objection in Europe: A review of the current situation*. Bruselj: Quaker Council for European Affairs.
28. Svet Evrope. 1967. *Resolucija 337*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/DH-DEV-FA_docs/AP_Res_337_1967_en.pdf (5. marec 2016).
29. --- 2001a. *Exercise of the right of conscientious objection to military service in Council of Europe member states*. Dokument 8809, sprejet 4. maja 2001. Dostopno prek: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=9017&lang=EN> (5. marec 2016).
30. --- 2001b. *Exercise of the right of conscientious objection to military service in Council of Europe member states*. Priporočilo 1518, sprejeto 23. maja 2001. Dostopno prek: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16909&lang=en> (5. marec 2016).

31. --- 2006. *Human rights of members of the armed forces*. Priporočilo 1742, sprejeto 11. aprila 2006. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/publications/cmrec_2010_4en.pdf (5. marec 2016).
32. --- 2010. *Recommendation CM/Rec(2010)4 of the Committee of Ministers to member states on human rights of members of the armed forces*. Dostopno prek: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CM/Rec\(2010\)4&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CM/Rec(2010)4&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383&direct=true) (5. marec 2016).
33. United States General Accountability Office. 1993. *Conscientious objectors. Number of Applications Remained Small During the Persian Gulf War*. Dostopno prek: <http://archive.gao.gov/t2pbat4/150489.pdf> (6. marec 2016).
34. --- 2007. *Military Personnel. Number of Formally Reported Applications for Conscientious Objectors is Small Relative to the Total Size of the Armed Forces*. Dostopno prek: <http://www.gao.gov/new.items/d071196.pdf> (6. marec 2016).
35. *Uredba o uveljavljanju ugovora vesti vojaški dolžnosti in o izvajanju civilne službe*. Ur. l. RS 34/1996 (29. junij 1996).
36. *Uredba o spremembah in dopolnitvah uredbe o uveljavljanju ugovora vesti vojaški dolžnosti in o izvajanju civilne službe*. Ur. l. RS 97/2001 (4. december 2001).
37. *Ustava Republike Slovenije*. Ur. l. RS 33/1991 (28. december 1991).
38. Visser, Sandra L. 2003. The Soldier and Autonomy. V *Military Medical Ethics, Vol. 1*, ur. Thomas E Beam, in Linette R. Sparacino, 251–266. Washington DC: The Borden Institute.
39. *Vojna enciklopedija*. Zvezek 7. 1974. Beograd: Redakcija vojne enciklopedije.
40. *Zakon o obrambi (ZObr-UPB1)*. Ur. l. RS 103/2004 (23. september 2004).
41. *Zakon o službi v Slovenski vojski (ZSSloV)*. Ur. l. RS 68/2007 (30. julij 2007).
42. *Zakon o vojaški dolžnosti (ZVojD-UPB1)*. Ur. l. RS 108/2002 (12. december 2002).
43. Združeni narodi. 1993. *Conscientious objection to military service*. Resolucija 1993/84, sprejeta 10. marca 1993. Dostopno prek: http://ap.ohchr.org/documents/alldocs.aspx?doc_id=4160 (14. marec 2016).

44. --- 1995. *Conscientious objection to military service*. Resolucija 1995/83, sprejeta 8. marca 1995. Dostopno prek: http://ap.ohchr.org/documents/alldocs.aspx?doc_id=4360 (14. marec 2016).
45. --- 1998. *Conscientious objection to military service*. Resolucija 1998/77, sprejeta 22. aprila 1998. Dostopno prek: <http://www.wri-irg.org/node/6136> (14. marec 2016).
46. --- 2012. *Conscientious objection to military service*. Dostopno prek: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/ConscientiousObjection_en.pdf (15. marec 2016).
47. War Resisters' International. 2008. *Country report and updates: United Kingdom*. Dostopno prek: http://www.wri-irg.org/en/programmes/world_survey/country_report/en/United%20Kingdom?page=3 (17. marec 2016).
48. Wikipedia. 2016. *Svet Evrope*. Dostopno prek: https://sl.wikipedia.org/wiki/Svet_Evrope (5. marec 2016).